

CTIRAD VÁCLAV POSPÍŠIL

Cyrylo-Metodiański Wydział Teologiczny Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu

Katolicki Wydział Teologiczny Uniwersytetu Karola w Pradze

Husycki Wydział Teologiczny Uniwersytetu Karola w Pradze

K problematice recepcce díla Paul de Vooghta (1900–1983) o Janu Husovi v českém prostředí

On the Problem of the Reception of the P. de Vooght's (1900–1983)

Work on Jan Hus in the Czech Thinking World

Abstract

In this study, the author presents the situation of the Czech Catholicism in connection with the approaches to Jan Hus and the Hussite movement in the 19th and 20th century. Firstly, a monograph by Belgian Benedictine P. de Vooght helped to renew the attitude of Czech Catholics to Jan Hus. Secondly, the work of Czech scholars of the last four decades culminated on the Lateran symposium in 1999. Finally, the author presents forthcoming activities reminding the Czech Catholics of the 600th anniversary of death of the Czech reformer.

Keywords: Jan Hus, hussitism, P. de Vooght, Theology.

Problem recepcji dzieła Paula de Vooghta (1900–1983)

o Janie Husie w myśli czeskiej

Streszczenie

W artykule autor prezentuje sytuację czeskiego katolicyzmu w kontekście jego odniesienia do Jana Husa i ruchu husyckiego w XIX i XX w. W pierwszym punkcie autor przypomina, że ważnym przyczynkiem do odnowy stanowiska czeskiego katolicyzmu wobec Jana Husa była monografia belgijskiego benedyktyna, P. de Vooght. W drugim prezentuje prace czeskich myślicieli z okresu ostatnich czterech dekad, które znalazły swój punkt kulminacyjny w sympozjum zorganizowanym na Lateranie w 1999 r. Ostatnia część opisuje planowane działania, mające na celu upamiętnienie przez czeskich katolików 600. rocznicy śmierci czeskiego reformatora.

Słowa kluczowe: Jan Hus, husystyzm, P. de Vooght, teologia.

V roce 2015 si čeští křesťané připomínají šestisté výročí od tragické smrti Mistra Jana Husa, který byl upálen na Kostnickém koncilu. Je všeobecně známo, že k určitému smíru mezi českou katolickou církví a zejména českými evangelíky v dané věci došlo v devadesátých letech minulého století. Celý proces vyvrcholil na lateránském symposiu, které se odehrálo v prosinci roku 1999. Jan Pavel II. tehdy projevil hlubokou lítost nad tragickým skonem českého reformátora¹. Vrcholní představitelé Římskokatolické církve v Čechách i Českobratrské církve evangelické dospěli následně ke konsensu, že Jan Hus už nesmí být příčinou nenávisti a sporů a že žádná současná církev si tuto významnou postavu nemůže přisvojovat výlučným způsobem².

Není pochyb, že jednou z velmi zajímavých peripetií dramatu, které předcházelo šťastnému vyústění v roce 1999 a 2000, je problematika recepce díla belgického benediktina Paul de Vooghta věnovaného Janu Husovi³ a také Jakoubkovi ze Stříbra⁴, ze strany českých katolíků a evangelíků. P. de Vooght zasvětil husovskému bádání v zásadě celý svůj život. Pobýval dokonce několik let v Čechách, konkrétně v pražském benediktinském klášteře v Emauzích (1933–1936), naučil se dokonale česky a dané problematice rozuměl jako málokdo. Ve svém díle jednak jasně dokládá, že Husovo obvinění z hereze nebylo zcela spravedlivé, jednak podrobuje kritice Husovu kazatelskou činnost, která nebyla vždy sociálně odpovědná a vzhledem k duchovenstvu, které ostře kritizoval za jeho mravní

¹ Srov. JAN PAVEL II., *Projev k účastníkům římského symposia o M. Janu Husovi*, in: M. DRDA, F.J. HOLEČEK, Z. VYBÍRAL (eds.), *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská lateránská univerzita Řím, 15.–18. prosince 1999, Tábor 2001* (odtud: JHLAT), 685–686. Na symposiu aktivně vystoupili také naši polští přátelé: srov. K. MOSKAL, *Husův traktát „De ecclesia“*, in: *tamže*, 113–128; Z. WŁODEK, *Krakovská eklesiologie v době kostnického a basilejského koncilu*, in: *tamže*, 168–186.

² M. KARD. VLK, P. SMETANA, *Společné prohlášení k římskému symposiu o M. Janu Husovi*, in: *tamže*, 27–30. Velmi dobře o daných událostech informují: J. PÁNEK, M. POLÍVKA (eds.), *Jan Hus ve Vatikánu, mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího tisíciletí, Praha 2000*. V polském prostoru informoval o procesu, který vyvrcholil lateránským symposiem: W. BUGEL, *Od herezyka do reformatora Kościoła. Wspólna reлектura postaci Jana Husa jako fundament pojednania Kościołów czeskich i uzdrawiania pamięci historycznej narodu*, in: P. KANTYKA, P. KOPIEC, M. SKŁADANOWSKI (eds.), *O ekumenizmie w Roku Wiary*, Lublin 2013, 391–203. Srov. také W. BUGEL, *Ekumeniczne spojrzenie na postać ks. Jana Husa*, in: J. BUDNIAK (ed.), *Pojednanie drogą Kościoła. Dziesięciolecie encykliki „Ut unum sint“*, Katowice 2006, 143–150. Připomenout je vhodné i další polské publikace: např. JAN HUS, *O Kostelee*, ed. K. MOSKAL, Lublin 2007; P. KRAS, *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998.

³ Srov. P. DE VOOGHT, *L'hérésie de Jean Hus*, t. 1–2, 2. ed., Louvain 1975. První vydání 1960. P. DE VOOGHT, *Kacířství Jana Husa*, cz. 1–32, „Theologická revue“ 68–74 (1997–2003). Český překlad vychází z 2. vydání.

⁴ Srov. P. DE VOOGHT, *Jacobellus de Stříbro (+1429) – premier théologien du hussitisme*, Louvain 1972. Český překlad se připravuje a měl by vyjít v nakladatelství Argo. Vooghtův rozbor spisů zakladatele utrakvismu Jakoubka ze Stříbra a teologické hodnocení názorů zmíněného myslitele vyznívá poměrně vstřícně. Zejména Jakoubkovu nauku o reálné přítomnosti Kristově v eucharistii spjatou s důrazem na fyzikální a chemickou konzistenci eucharistického chleba nemusíme nevyhnutelně vnímat jako heretickou. Pochopitelně se – obdobně jako u Jana Husa – podrobuje kritice Jakoubkův přemrštěný mravní rigorismus.

pokleslost, úplně spravedlivá. Když se v roce 1960 objevilo první vydání Vooghtovy monografie věnované Janu Husovi, vyvolalo to v Čechách poměrně ostré reakce. Následně se ale postoje k závěrům, k nimž belgický benediktin dospěl, proměňovaly. Pokud ovšem chceme porozumět právě popsanému zraní, je třeba nejprve stručně nastínit předchozí historii celého problému.

1. Historické kořeny postoje českých katolíků a evangelíků k Janu Husovi

Velmi obecně řečeno, primární zaměření Husa i následné husitství leželo v náboženské oblasti. Zároveň ale toto hnutí implikovalo nemalý národně emancipační prvek vůči německému živlu, který pronikal do Čech od poloviny 13. století. Jestliže na dvoře Karla IV. a Václava IV. se hovořilo německy a latinsky a jestliže v té době se úřední listiny v češtině prakticky nevyskytovaly, pak po husitských válkách se čeština stala plnoprávným jazykem⁵.

Po roce 1620, tedy po bitvě na Bílé Hoře, se český národ dostal do nezáviděníhodné situace. V rámci rakouské monarchie byla čeština zatlačena do pozadí. Nesmíme se divit, když české národně-emancipační hnutí v době celého 19. století vidělo mezi svou snahou a husitstvím nejednu paralelu⁶. Uvědomme si, že první české gymnázium se objevilo až v polovině šedesátých let 19. století a česky se na pražské univerzitě mohlo vyučovat až od osmdesátých let téhož věku. K tomuto trendu výrazně přispěl velký český historik a politik František Palacký, který ve svých dějinách českého národa kolem poloviny 19. století vylíčil Husa a husitství jako vrchol národních dějin. Současně prohlásil Jana Husa za předchůdce německé reformace z počátku 16. století⁷. V souvislosti s neblahým jevem, jímž byl antikatolický *Kulturkampf*, zesilovaly myšlenkové proudy, které Jana Husa zneužívaly k vyhraněné antikatolické propagandě. Národu se předkládalo, že není možné být upřímným Čechem a vlastencem na jedné straně a katolíkem na straně druhé. Tyto trendy vrcholí v knize T.G. Masaryka, podle něhož vše pozitivní v českých dějinách souvisí s Husem a reformací, zatímco katolicismus je představitelem toho, co odporuje pokroku a uskutečnění dějinného poslání českého národa⁸.

⁵ Srov. J. DOBROVSKÝ, *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*, Prag 1792.

⁶ Na tomto místě je třeba uvést jméno velkého českého katolického historika a literáta K.J. Erbena, která připravil první moderní vydání českých spisů Jana Husa: srov. K.J. ERBEN (ed.), *Mistra Jana Husi sebrané spisy české*, sv. I–III, Praha 1865–1866–1868.

⁷ Srov. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého III/1. Od roku 1404 do roku 1424 čili od počátku nepokojů husitských až do smrti Žižkovy*, Praha 1850.

⁸ Srov. T.G. MASARYK, *Jan Hus, naše obrození a naše reformace*, Praha 1896. Srov. O. FUNDA, *Masarykova interpretace Jana Husa*, in: J.B. LÁŠEK (ed.), *Jan Hus mezi epochami, národy a konfeselemi. Sborník z mezinárodního sympozia konaného 22.–26. září 1993 v Beyreuthu*, SRN (= JHBR),

Není sporu, že Masarykovy ideje zněly velmi libě v uších českých evangeliků, jimž v oné době nebyl silný antikaticismus rozhodně cizí⁹. Právě proto, aby Hus mohl být zneužíván jako bič na katolíky, byli čeští evangelíci zcela zásadně proti rehabilitaci českého reformátora ze strany katolické církve. Tento postoj přetrvává dodnes, byť dnes již není provázen tak jednoznačnou konfesní záští. To je také hlavní důvod, proč v roce 1999 k rehabilitaci Jana Husa ze strany Jana Pavla II. nemohlo dojít. Evangelickým křesťanům připadalo, že katolíci chtějí přepisovat dějiny a Jana Husa jim odejmout. Pokud bychom k rehabilitaci přistoupili, vyznělo by to jako nerespektování obav našich bratří ve víře v Krista, což by mohlo vést k dalším ostrým sporům.

V dané souvislosti si dovolím podotknout, že zahraniční odborník, který hlouběji nechápe situaci českých katolíků v jejich vlasti, by si měl dávat pozor na svá hodnocení českého reformátora i následného husitství, protože se ve skutečnosti může stavět nevědomky na pozice, které jsou v posledním důsledku výrazně v souladu s těžkým antikaticismem. Postavení Husa jako heretika a odpůrce katicismu, což je pochopitelně silně zjednodušená interpretace, mimochodem skvěle vyhovovalo a nahrávalo ideologům komunistického totalitního režimu. Jednoznačné zavrhování Husa dodnes hraje do karet českým nacionalistům, kteří se opírají kupříkladu o Masarykovo hodnocení českých dějin, a proto jsou vždy hotovi k ostrým útokům proti českým katolíkům. Ač se to na první pohled nezdá, téma Husa a husitství je v Čechách stále ožehavé a pohybovat se v daném prostoru se podobá procházce po minovém poli. Určitý smír na ekumenickém poli ještě neznamenal smír mezi katolíky na jedné straně a profánními antikatickými myšlenkovými proudy, které v souvislosti se změnou nálady ve společnosti opět začínají vystupovat na povrch v médiích i v prohlášeních některých reprezentantů zejména levicových politických stran.

Vraťme se ale do druhé poloviny 19. století. Zmíněné ideové směřování vyvolalo pochopitelně reakci ze strany katolické inteligence, která se začala k Husovi stavět mnohem kritičtěji než v předchozích obdobích. Jako příklad uveďme svědectví významného katolického teologa Antonína Lenze (2.10.1829 – 2.10.1901), který tvrdí, že ještě v polovině 19. století se jako seminarista dozvěděl, že Hus nebyl heretik a že byl odsouzen především kvůli své kritice nemravností dobového kléru. On sám se ale v nové situaci postavil proti tomuto hodnocení a Husa označil za bludaře¹⁰.

Praha 1995, 300–304. Na tomto sympoziu vystoupil z polských kolegů C. GLOMBIK, *Dnešní diskuse o Husovi v Polsku*, in: JHBR, 246–248; J. DRABINA, *Ohlas husitství ve Slezsku*, in: JHBR, 249–252; J. MISIUREK, *K Husově „spravedlivé přič“*, in: JHBR, 313–319.

⁹ Srov. J.B. KOZÁK, *Filosofické a mravní pozadí Husova kacířství*, Praha 1925.

¹⁰ Srov. A. LENZ, *Jan Hus (životopisný nástin)*, Praha 1907.

Tato neblahá konfrontační a výrazně antikatolicky zaměřená atmosféra přetrvala také v době první republiky, tedy v letech 1918–1938. Nelze se divit, že vedle odmítání Husa¹¹ se v katolickém prostředí zrodila druhá tendence, totiž snaha o jeho ospravedlnění. Ve skutečnosti bylo hlavním zájmem myslitelů, jejichž jména a díla připomínám v poznámce pod čarou, smíření vlastní katolické víry s upřímným vlastenectvím a láskou k českému národu¹².

Zneužívání Jana Husa a husitství vyvrcholilo v době komunistické diktatury. V roce 1950 byli v zásadě všichni členové mužských řeholí uvrženi do vězení. Řada duchovních byla v pracovních táborech. Náboženský rozměr husitského hnutí byl dán zcela do závorky. Husitská revoluce byla prezentována jako předchůdkyně komunistických idejí a Hus jako sociální reformátor¹³. Husitství bylo pochopitelně představováno jako výraz národní identity, která by měla být nevyhnutelně antikatolická. Být v Čechách v oné době katolíkem nebylo rozhodně snadné. Mělo by být pochopitelné, že v mnoha myslích českých katolíků to v padesátých a šedesátých letech minulého století podnítilo odpor k Husovi a husitství. Zároveň ale přežívala také tendence pozitivnějšího přístupu, která měla kořeny již v národním obrození a ve zmíněných snahách katolických myslitelů o Husovu rehabilitaci. A právě do této situace zasáhla v roce 1960 kniha P. de Vooghta jako blesk z čistého nebe.

2. Problematika recepcce díla P. de Vooghta od šedesátých let 20. století do dnešních dnů

Již jsem řekl, že tento vynikající medievista, historik a teolog velmi dobře pochopil českou situaci, a proto vědomě navazoval na dílo V. Novotného a V. Kybala. Je vcelku pochopitelné, že Vooghtova monografie značně rozvířila názorovou hladinu v naší vlasti. Ideje belgického benediktina rozhodně nena-

¹¹ Srov. J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha 1915 [reedice: Olomouc 1996].

¹² Postavou, kterou nelze v dané souvislosti opomenout, je opět katolík liberálnějšího ladění, politicky mladočech, Václav Flajšhans (1866–1950), který vystoupil s příslušnými návrhy v prvním desetiletí dvacátého století. Tento historik proslul edicemi latinských Husových spisů. V tomto díle pokračovali liberálně ladění katolíci: Vlastimil Kybal (30. 5. 1889 Černochoh u Loun – 2.1.1958 Washington) – V. KYBAL, *Jan Hus: život a učení*, sv. II/1, II/2, II/3, Praha 1923 – 1926 – 1931; Václav Novotný (5.9.1869 Ivančice – 14.7.1932 Řevnice) – V. NOVOTNÝ (ed.), *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920; V. NOVOTNÝ, *Jan Hus: život a učení*, sv. I/1 a I/2, Praha 1921 a 1923. Uvedené dílo je dodnes považováno za jedno z nejlepších zpracování životního příběhu Jana Husa.

¹³ „Hus dnes by byl hlavou politické strany a jeho tribuna by nebyla kazatelna, ale pražská Lucerna nebo Václavské náměstí. A jeho strana by byla velmi blízko – o tom můžeme být přesvědčení – nám komunistům“. Z. NEJEDLÝ, *Komunisté – dědici velikých tradic českého národa*, Praha 1953, 47.

šly pozitivní hodnocení u nositelů oficiální komunistické ideologie.¹⁴ Jak těžké je překročit okamžitě rámec vlastního začlenění do určité interpretační tradice, dokládají reakce tehdy mladého badatele F. Šmahela, který je dnes ve svých osmdesáti letech považován za klasika vědeckého bádání o husitství a který neváhá ve svých současných dílech přejímat Vooghtovy závěry ohledně Husova učení v korespondenci s F. M. Bartošem¹⁵. Dlužno však podotknout, že hovořit o české reakci na dílo P. de Vooghta je poněkud svízelné, neboť postoje jednotlivých aktérů v průběhu téměř tří desetiletí (1960–1990) se leckdy více, jindy zase poněkud méně proměnily.

Nemělo by nás zarážet, že proti úsilí o Husovu rehabilitaci katolickou církví se v šedesátých letech minulého století stavěli evangeličtí myslitelé, kteří tak hájili jednoznačné Husovo začlenění do dějin vlastní tradice¹⁶. Po prvním vydání Vooghtova díla v právě nastíněném smyslu reagovali význační historici jako František Michálek Bartoš¹⁷ a Amedeo Molnár¹⁸. V jistém ohledu jim ze své stra-

¹⁴ Srov. např. M. MACHOVEC, *Bude katolická církev rehabilitovat Husa?*, Praha 1963.

¹⁵ „Svým způsobem musíme mu být vděční, že před cizinou fundovaně brání Husa před pozůstatky Loserthovštiny.“ F. Šmahel hodnotí kladně Vooghtův kritický pohled na Husovy kostnické soudce. Na druhé straně mu benediktinova „demystifikace jde tak daleko, že je nutno pochybovat o autorově subjektivní snaze být objektivní [...]“ ANM, fond F.M. Bartoš, František Šmahel – Františku M. Bartošovi, list z 31. ledna 1963, karton 10, složka 840. Cit. dle: J. HRDLÍČKA, *F.M. Bartoš a Paul de Vooght*, in: J. MALÍŘ, P. MAREK (eds.), *Andros probabilis – sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla CSc. k jeho 60. narozeninám*, Olomouc 2005, 323–330, zde 325.

¹⁶ Na Novotného a Kybalovy snahy reagoval evangelicky orientovaný filosof Jan Blahoslav Kozák (1888–1974) slovy: „Hájiti Husa před výtkou kacířství je netoliko nemožností ve světle dějin, nýbrž i obranou velmi pochybné ceny. ... Dne 6. července se nestala justiční vražda, upálili tehda zcela dle svých křesťanských zásad a zákonů kacíře skutečného. Tak pohlížíme též na návrhy dodnes se objevující, aby totiž proces Husův byl podroben revisi a jeho památka dodatečně »rehabilitována«. Katoličtí autoři těchto návrhů buď se též bojí slova kacíř, neb dobře vědí, proč tak činí.“ J. B. KOZÁK, *Filosofické a mravní pozadí Husova kacířství*, Praha 1925, 2–3.

¹⁷ Profesor církevních dějin na Husově bohoslovecké fakultě, badatel zejména v oblasti husitství a reformace, významný editor. Narodil se dne 5.4.1889 v Rychnově nad Kněžnou a zemřel dne 12.5.1972 v Praze. Pokud jde o postoj k Vooghtovu dílu, srov. F.M. BARTOŠ, *Recenze: „Apologie de M. Jean Huss contre son apologiste“*, „Communio viatorum“ 8 (1965) č. 1, 65–74. O několik let později na to vzpomíná: „Nechtěje zatěžovat čtvrtletník, omezil jsem se na rozbor čtyř posledních kapitol, jimiž kniha vrcholí, a vynasnažil se poctivě rozdělit spravedlivě světlo i stíny, nešetře růžemi. Avšak autor našel v nich tolik trní, že moje pojetí Husa prohlásil pohněvaně za poutní obrázek. I nezbylo mi než vytrhnout znovu do boje a vyložit v odpovědi, jak hrubě ublížil našemu reformátorovi, upíraje mu dostatečné vzdělání teologické, schopnosti politické, ano i charakter, a to vše bez jakéhokoli vážného důkazu a ne bez sofistiky [...]“ F.M. BARTOŠ, *Vzpomínky husitského pracovníka*, Praha 1969, 119.

¹⁸ Duchovní Českobratrské církve evangelické, vynikající církevní historik, medievista a překladatel zejména z románských jazyků. Narodil se 24.1.1923 v Praze a zemřel dne 31.1.1990 v Praze. Ve svém listu učiteli o Vooghtovi Amedeo Molnár (1923–1990) píše F.M. Bartošovi: „Máte pravdu ve všem, co se Husa týká, ano i v tom, co vytýkáte de Vooghtovi koneckonců jako nepoctivost. Jen si nejsem jist, zda to de Vooght [...] tak nepoctivě myslí. Jsme přece všichni a katolíci zvláště silně v zajetí rodových mentalit, které ovšem dokáží člověka důkladně ztvárnit (= pokřivit). Ten de Vooght za mnohé své chyby ani nemůže. Stojí prostě na nepřátelské frontě [...] Jenže si měl frontu zvolit odpovědněji.“ ANM, fond F.M. Bartoš, Amedeo Molnár – Františku M. Bartošovi,

ny sekundovali také někteří známí katoličtí historikové jako J. Kadlec, R. Malý, J. Polc a B. Zlámal¹⁹. Posuzujeme-li postoje zmíněných autorů, měli bychom mít na paměti, že vše se odehrávalo v době tuhé nesvobody, pročež hodnocení Vooghta bylo dáno oficiálním velmi negativním postojem exponentů komunistického režimu, což vlastně vyjadřovala výše zmíněná Machovcova knížka. Zkrátka a dobře, nemůžeme jasně zjistit, nakolik byl kritický postoj daného autora jeho osobním přesvědčením a nakolik to bylo nadirigováno z pozadí. Zásadním přelomem byl pro mnohé pochopitelně rok 1968, následující okupace země vojsky „spřátelených“ zemi socialistického tábora a nástup Husákovy diktatury. Kupříkladu v první polovině sedmdesátých let výše zmíněný katolický historik B. Zlámal výslovně doporučoval Vooghtovu práci jako to nejlepší, co kdy bylo o Husově myšlení napsáno²⁰. Našli se ovšem také katoličtí myslitelé a historici, kteří Vooghtovo dílo otevřeně vítali již v první polovině šedesátých let minulého století. Uvedme alespoň K. Laburdu, jenž s Vooghtem spolupracoval²¹. Laburda si to ale mohl jako v exilu žijící člověk dovolit.

Mnohem otevřenější postoj k dílu P. de Vooghta se začal projevovat v osmdesátých letech minulého století především u katolických myslitelů, které totalitní režim zatlačil do podzemí. Zásadní vliv na tuto proměnu měl pochopitelně II. vatikánský koncil a také proslov českého kardinála Berana, vězněného nacisty i komunisty, který pronesl v koncilní aule v roce 1965²². Zároveň je třeba dodat, že podmínky neumožňovaly soustavnou a vpravdě vědeckou práci na husovském poli. Navzdory tomu se v jistém slova smyslu v „podzemí“ mezi katolickými mysliteli a teology doma i v „nadzemním“ exilu zcela zřetelně připravovalo to, co se projevilo naplno po roce 1990. Jelikož na tomto místě z pochopitelných důvodů nelze podrobně mapovat celé dané období, učiníme si obrázek prostřednictvím přehledného svědectví, které vydává O. Mádr, významný český teolog a disident, který byl mimochodem v padesátých letech odsouzen k trestu smrti a pak omilostněn proměnou trestu na dlouholeté vězení, o podzemí a exilu:

list z 26. ledna 1966, karton 7, složka 594; cit. dle: J. HRDLÍČKA, *F.M. Bartoš a Paul de Vooght*, 323–330, zde 325.

¹⁹ Srov. M. KAŇÁK (ed.), *Hus stále živý. Sborník 550. výročí Husova upálení*, Praha 1965.

²⁰ Odvolávám se na osobní svědectví kolegy E. Krumpolce ze dne 11.12.2014, který byl jako tehdy mladý frekventant podzemního studia teologie adresátem onoho osobního doporučení.

²¹ Srov. J. HRDLÍČKA, *F.M. Bartoš a Paul de Vooght*, 323–330, zde 324.

²² „Tak se zdá, že i v mé vlasti katolická církev stále trpí pro to, co bylo v minulosti jejím jménem vykonáno proti svobodě svědomí, jako bylo v 15. století upálení kněze Jana Husa, nebo v 17. století vnější donucení velké části českého národa, aby zase přijal katolickou víru podle zásady *cuius regio – eius religio*, jež byla uplatňována. Světská moc, i když chce sloužit katolické církvi, nebo to alespoň předstírá, ve skutečnosti takovými činy způsobuje trvalou skrytou ránu v srdci národa.“ JOSEF KARD. BERAN, *Svoboda svědomí* [proslov ze dne 20.9.1965], in: C.V. POSPÍŠIL (ed.), *II. vatikánský koncil očima Jana XXIII. a Pavla VI.*, Kostelní Vydří 2013, 220–221.

„Český teolog Silvestr Braitto OP se pokusil přehodnotit Husa ve své knížce o církvi²³. Tak mohl mladý teolog Alexandr Heidler uveřejnit k Husovu svátku 1946 v Kajprově *Katolíku* úvahu, v níž navrhl možnost slavit Husovu památku společně s jeho ctiteli. V předjaří koncilu nám tenkrát začaly být blízké kladné rysy kněze a bojovníka za ideál církve... A ekumenismu byl na koncilu uložen církvi jako úkol. Jenže dvě vzájemně do bojovné opozice ztvrdlé tradice nelze prostě oddekretovat... Nebylo možno uvést do chodu badatelský útvar, ale promýšleli jsme zásadní otázky v rozlišení bloků: 1. osobnost J. Husa a jeho přímý vliv, 2. jeho teologické teze a proces v Kostnici, 3. Hus v dějinách jako symbol a prapor. V té době byly už u nás známy dvě práce Paul de Vooghta. On sám své názory shrnul v článku „Mistr Jan Hus v době ekumenismu,“ napsaném pro *Via* (1/1970)²⁴. Naši teologové v emigraci věnovali této problematice pozornost kromě sympozií také zejména v římských Studiích (asi dvacetkrát). Významně k diskusi přispěli: Tomáš Špidlík (*Nový život* 1–2/1982) *Teologické texty samizdat*²⁵ 9/1984²⁶, Karel Skalický (*Studie* 116–117²⁷ a *Teologické texty* 2/93²⁸). Z polské strany se sympaticky ozval B. Cywiński v knize *Kořeny totožnosti* (1982)²⁹. Doma přinesly v roce samizdatové *Teologické texty* v č. 9 článek Eremita (Radomíra Malého) „O smyslu českých dějin tentokrát ekumenicky“. Autor, známý svou neochvějnou věrností katolické církvi, vyjadřuje v několika větách pokoncilní smýšlení, nekonfliktně otevřené hodnotám, jejichž mluvčím se stal Hus: «Postava Husova, která byla dosud jablkem sváru mezi katolíky a stoupenci reformace, nechť je pojítkem obou. Hus také vyšel z katolicismu a za katolíka se považoval. Svoboda svědomí, za níž položil život, je hodnotou univerzální, a k ní se dnes hlásí jak katolíci, tak protestanté. V pojetí Husově i v chápání tzv. české reformace, tvořící předeheru k reformaci Lutherově a Kalvínově, byla svoboda motivována čistě nábožensky,

²³ Srov. S.M. BRAITTO, *Církev – studie apologeticko-dogmatická*, Olomouc 1946; S.M. BRAITTO, *Český zápas o církev ve středověku*, Olomouc 1946, 7 stran; S.M. BRAITTO, *Církev: Tajemné tělo Kristovo*, Olomouc 1948. Digitalizovaná podoba přístupná na adrese: www.librinostri.cz

²⁴ Srov. P. DE VOOGHT, *Mistr Jan Hus v době ekumenismu*, „Via“ (1970) č. 1, 10–13. Periodikum vycházelo v letech 1968–1970, pak bylo státem zakázáno. Přístupné na adrese: www.depositum.cz.

²⁵ Periodikum vycházelo jen ve strojopisu a šířilo se v řadě opisů jako okružní tiskovina, kterou si zainteresovaní předávali po přečtení podle předem stanoveného pořadí. Činnost byla v trestním zákoníku penalizována dvěma roky vězení. Všechny 17 samizdatových čísel i další legální ročníky od roku 1990 jsou přístupny v digitalizované podobě na adrese www.teologicketexty.cz.

²⁶ Srov. T. ŠPIDLÍK, *Palčivá otázka českého ekumenismu*, „Teologické texty samizdat“ (1984) č. 9, 35–35.

²⁷ Srov. K. SKALICKÝ, *Rozhovor o Husovi a husitství*, „Studie“ (1988) č. 116–117, 197–202. Jednalo se o exilové periodikum, které v Římě vydávala Česká křesťanská akademie. Přístupné na adrese: www.scripsum.cz.

²⁸ Srov. K. SKALICKÝ, *Rozhovor o Husovi a husitství*, „Teologické texty“ 4 (1993), 50–52; J.M. LOCHMAN, *Husovo pojetí pravdy*, „Teologické texty“ 4 (1993), 47–49.

²⁹ Srov. B. CYWIŃSKI, *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie środkowo-wschodniej*, sv. 1 *Korzenie tożsamości*, Roma 1982 [reedice Lubin 1990].

křesťansky. Pod tímto zorným úhlem je třeba posuzovat i vysoce kladný přínos osobnosti J. A. Komenského pro českou národní kulturu, vzdělanost a mentalitu tradice českoobratrské a pobělohorský zápas českých evangelíků o náboženskou svobodu³⁰. V *Teologických textech samizdat* 13 Kalypton (T. Halík) v části ob-sáhlého elaborátu „Návrat mistra Jana“³¹ (*Studie* č. 120, 1988) více než revizi Hu-sova procesu a teologického hodnocení jeho spisů vidí úkol v »přijetí fenoménu Jana Husa do celku katolické tradice«³².

V první řadě je třeba podotknout, že vzácné a syntetizující Mádrovo svědectví nepostihuje celou katolickou scénu, neboť vedle zmíněných autorů, kteří usilovali o nový postoj k problematice Jana Husa, nescházeli ani tací, kteří se k dané proble-matice stavěli výrazně jinak. Jednalo se zejména o lidi, jejichž jména byla spjata s tehdejší státem kontrolovanou teologickou fakultou v Litoměřicích a pochopi-telně také s nepopulární, státní tajnou policií dokonale kontrolovanou a v jistém smyslu přímo řízenou organizací duchovních *Pacem in terris*. Zkrátka a dobře, česká katolická scéna byla v období 1945–1989 polarizovaná stejně výrazně jako v době první republiky, byť těch, kdo k Husovi otevřeně zaujímalí otevřenější po-stoj, notně přibýlo. Evidentně k tomu přispělo zakoušení pronásledování a útisku na vlastní kůži, což byla situace velmi podobná té, již byl v posledním důsledku vystaven i Jan Hus. Další důležité a Mádrem opomenuté impulzy přišly z Polska. Velmi důležitým povzbuzením byl článek polského autora S. Swieżawského, za nímž v jistém ohledu stál názor Jana Pavla II³³. Zároveň bychom si měli uvědomit, že i ti katoličtí myslitelé, kteří projevovali otevřenější a vstřícnější postoj k české-mu reformátorovi, ve svých postojích nezřídka kolísali.

Není tajemstvím, že ještě v době, kdy pracovala „husovská komise“ zřízená kardinálem M. Vlkem ve spolupráci s českými evangelíky a příslušníky Církve československé husitské a kdy se připravovalo v úvodu zmíněné lateránské sym-posium, se objevovaly publikace, jejichž autoři se snažili Husa prezentovat jako bludaře. V tomto smyslu se vyslovil kupříkladu český filosof S. Sousedík, který se takto vyjádřil k Husově eucharistické nauce³⁴. Problém ovšem tkví v tom, že

³⁰ R. MALÝ, *O smyslu českých dějin tentokrát ekumenicky*, „Teologické texty samizdat“ č. 9/1984, 32–35.

³¹ Srov. KALYPTON [T. HALÍK], 7. Hlas, „Teologické texty samizdat“ (1984) č. 13, 20–23; KA-LYPTON [T. HALÍK], *Návrat Jana Husa*, „Studie“ (1988) č. 120, 443–461 (Z bezpečnostních důvodů autor publikoval pod krycím jménem).

³² O. MÁDR, *Hus a čeští katolíci*, „Teologické texty“ 8 (1997), 84–86, zde 85.

³³ Srov. S. SWIEŻAWSKI, *Jan Hus – heretyk czy prekursor Vaticanum secundum*, „Tygodnik Pow-szechny“ 50 (1986) č. 6. [přetisk: „Teologické texty samizdat“, č. 11]. O dvacet let dříve vyšel v té-mže periodiku obdobně laděný článek: srov. M. RZECZOWICZ, *Jan Hus*, „Tygodnik Pow-szechny“ 29 (1965) č. 52. I tento autor vyjadřoval velké sympatie k Husovi, hovořil o jeho rehabilitaci a o tom, že Husovy názory v mnohém předjímaly eklesiologii II. vatikánského koncilu.

³⁴ Srov. S. SOUSEDÍK, *Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa*, Praha 1998, 58–59.

ve 30 tezích, které Kostnický koncil Husovi přičítal a následně je odsoudil³⁵, není ani jedna, která by se týkala eucharistické nauky. Určitě není nezajímavé, že nenávisťně se o Vooghtovi vyjadřoval ještě v devadesátých letech český komunistický historik a politik M. Ransdorf³⁶.

Je opravdu radostné, že proměna mentality se projevuje i u našich ekumenických přátel, takže v posledních letech čeští evangelíci akceptují Vooghtovy teze, když poctivě stvrzují, že Jan Hus snad kromě některých eklesiologických tezí, které ovšem byly silně podmíněny dobovým a polemickým kontextem, vzhledem ke katolické nauce víry heretikem nebyl³⁷. Nemění se ale zhola nic na odmítavém postoji k případné rehabilitaci Jana Husa ze strany oficiálních představitelů katolické církve. Postoj představitelů teologické školy Církve československé husitské vůči dílu P. de Vooghta je dlouhá desetiletí velmi pozitivní, o čemž svědčí i to, že to byla právě tato škola a fakulta, která připravila český překlad díla belgického autora o Janu Husovi, jenž mohl z ekonomických důvodů vyjít pouze v odborném periodiku Husitské teologické fakulty. Náзор teologů zmíněné školy na Husovu rehabilitaci ze strany katolické církve byl od devadesátých let minulého století velmi vstřícný³⁸.

3. Závěr: šestisté výročí od Husovy smrti jako šance

Mělo by být zřejmé, že výše uvedená prezentace rozhodně nemůže být kompletní. Přesto se domnívám, že představení toho nejzásadnějšího pomůže lépe porozumět specifické české situaci, české ekumeně a také tomu, co by mělo být zájmem české katolické církve. V době, kdy se katolická církev dostává stále více na okraj české společnosti a kdy bojujeme o každého věřícího, se zdá být velmi moudré představovat českým lidem Jana Husa jako svědka křesťanské víry pro naši dobu. Jestliže postava pražského reformátora vyvolává i dnes v řadě lidí

³⁵ Srov. H. DENZINGER, P. HÜNERMANN, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Bologna 1995, 1201–1230.

³⁶ Srov. M. RANSDORF, *M. Jan Hus*, Praha 1993.

³⁷ Kupříkladu význačný evangelický myslitel J. Kejř upřímně a zcela objektivně uznává, že Husova nauka byla v zásadě pravověrná: „Pečlivé sledování Husových teologických znalostí a názorů prokázalo, že se ve skutečnosti nijak nápadně neodchyloval od vžitého učení. Hus plně uznával všech sedm svátostí i všechny bohoslužebné rity. Věřil, že duše v posmrtném životě podle svých dobrých nebo zlých skutků přijde do nebe nebo do pekla, plně uznával i očistec ve smyslu katolickém. S velkou náročností vyžadoval čistotu svědomí a mravnost života. Také sám se těmito požadavky řídil a ani jeho nepřátelé ho nikdy nenařkli, že by se byl jakkoli provinil proti dobrým mravům“. J. KEJŘ, *Jan Hus známý i neznámý*, Praha 2010, 34.

³⁸ P. DE VOOGHT, *Kacířství Jana Husa 1–32*, „Theologická revue“ 68–74 (1997–2003). Český překlad vychází z 2. vydání.

sympatie, proč nepřipomínat, že žil a zemřel jako horlivý katolický duchovní, že pevně věřil v Trojjediného, v Ježíše Krista, v účinnost jeho díla vykoupení, že ctil Matku Boží a že jeho mariologie byla velmi vyvážená, že choval také pevnou víru v Boží spravedlnost, v posmrtný život, v existenci očištky. I jeho sakramentologie je zcela standardní. To vše je třeba připomínat zejména proto, že v minulých dobách se právě náboženský rozměr Husovy osobnosti a jeho teologická nauka výrazně upozadovaly, ba přímo zatajovaly.

Česká katolická teologie byla postižena komunistickou diktaturou nesrovnatelně drastičtěji než česká evangelická teologie a teologická škola Církve československé husitské. Po čtyřiceti letech devastace bylo nejprve nutno navázat kontakt se světovou teologií, postavit na nohy katolické fakulty. Následně se ukázalo, že je nutno studovat dějiny české katolické teologie, abychom mohli zodpovědně navazovat na to pozitivní z dob před rokem 1948, a ne neustále začínat tak říkajíc na zelené louce. Není divu, že v takovéto situaci nebyl čas ani energie věnovat větší pozornost husovským studiím. Navíc mnozí donedávna považovali věc od roku 1999 za vyřešenou, tedy za ne příliš zajímavou.

Bližící se velké výročí vnímáme jako příležitost právě nastíněnou situaci změnit a neponechávat dále postavu Jana Husa pouze studijnímu zájmu našich ekumenických přátel. Z tohoto důvodu se připravuje po dlouhých desetiletích první česká katolická monografie o Janu Husovi, v níž se autor této studie pokouší přiblížit širší veřejnosti a zároveň dále rozvíjet ideje přítomné v díle P. de Vooghta³⁹. Vyjde též řada odborných studií a článků pojatých z katolické perspektivy. Na CMTF UP i na KTF UK bude nabídnut specializovaný celosemestrální kurs věnovaný životu a dílu Jana Husa, který bude otevřený pro zájemce nejen ze všech fakult příslušných univerzit, ale i pro osoby z mimouniverzitní sféry. Připravujeme velké ekumenické symposium, které se bude konat pod heslem *Jan Hus, svědek křesťanské víry pro naši dobu*, a to v Českých Budějovicích ve dnech 18–20. května 2015. Důvodem místa konání je skutečnost, že Jan Hus se narodil v jižních Čechách. Na uspořádání symposia se ale výrazně podílí Katedra systematické teologie CMTF UP v Olomouci a také Česká christologická a mariologická akademie⁴⁰. Záštitu nad symposiem převzali rektori Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a Univerzity Palackého v Olomouci, k nimž se připojil hejtman Českobudějovického kraje. Svým pozitivním a spravedlivým postojem k českému reformátorovi chceme pokračovat ve velkém díle lateránského symposia, v díle smíření a úsilí o poctivou a upřímnou ekumenu. K tomu si vyprošujeme pomoc a přimluvu u Hospodina od svatého Jana Pavla II., který udělal tolik dobrého pro naši zemi.

³⁹ Srov. C.V. POSPIŠIL, *Husovská dilemata*, Kostelní Vydří 2015.

⁴⁰ Srov. www.cchma.cz.

Bibliografie

- BARTOŠ F.M., *Recenze: „Apologie de M. Jean Huss contre son apologiste“, „Communio viatorum“* 8 (1965) č. 1, 65–74.
- BARTOŠ F.M., *Vzpomínky husitského pracovníka*, Praha 1969.
- BERAN JOSEF KARD., *Svoboda svědomí* [proslav ze 20.9.1965], in: C.V. POSPÍŠIL (ed.), *II. vatikánský koncil očima Jana XXIII. a Pavla VI.*, Kostelní Vydří 2013, 220–221.
- BRAITO S.M., *Církev – studie apologeticko-dogmatická*, Olomouc 1946.
- BRAITO S.M., *Církev: Tajemné tělo Kristovo*, Olomouc 1948.
- BRAITO S.M., *Český zápas o církev ve středověku*, Olomouc 1946.
- BUGEL W., *Ekumeniczne spojrzenie na postać ks. Jana Husa*, in: J. BUDNIAK (ed.), *Pojednanie drogą Kościoła. Dziesięciolecie encykliki „Ut unum sint“*, Katowice 2006, 143–150.
- BUGEL W., *Od heretyka do reformatora Kościoła. Wspólna releksja postaci Jana Husa jako fundament pojednania Kościołów czeskich i uzdrawiania pamięci historycznej narodu*, in: P. KANTYKA, P. KOPIEC, M. SKŁADANOWSKI (eds.), *O ekumenizmie w Roku Wiary*, Lublin 2013, 391–203.
- CYWIŃSKI B., *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie środkowo-wschodniej*, sv. 1 *Korzenie tożsamości*, Roma 1982 [reed. Lublin 1990].
- DENZINGER H., HÜNERMANN P., *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Bologna 1995.
- DOBROVSKÝ J., *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*, Prag 1792.
- DRABINA J., *Ohlas husitství ve Slezsku*, in: *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi. Sborník z mezinárodního symposia konaného 22.–26. září 1993 v Beyreuthu*, SRN, Praha 1995, 249–252.
- ERBEN K.J. (ed.), *Mistra Jana Husi sebrané spisy české*, sv. I–III, Praha 1865–1866–1868.
- FUNDA O., *Masarykova interpretace Jana Husa*, in: J.B. LÁŠEK (ed.), *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi. Sborník z mezinárodního symposia konaného 22.–26. září 1993 v Beyreuthu*, SRN, Praha 1995, 300–304.
- GŁOMBIK C., *Dnešní diskuse o Husovi v Polsku*, in: *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi. Sborník z mezinárodního symposia konaného 22.–26. září 1993 v Beyreuthu*, SRN, Praha 1995, 246–248.
- HRDLIČKA J., *F.M. Bartoš a Paul de Vooght*, in: J. MALÍŘ, P. MAREK (eds.), *Andros probabilis – sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla CSc. k jeho 60. narozeninám*, Olomouc 2005, 323–330.
- HUS JAN, *O Kościele*, ed. K. MOSKAL Lublin 2007.

- JAN PAVEL II., *Projev k účastníkům římského symposia o M. Janu Husovi*, in: M. DRDA, F.J. HOLEČEK, Z. VYBÍRAL (eds.), *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská lateránská univerzita Řím, 15.–18. prosince 1999*, Tábor 2001, 685–686.
- KALYPTON [T. HALÍK], 7. *Hlas*, „Teologické texty samizdat“ (1984) č. 13, 20–23.
- KALYPTON [T. HALÍK], *Návrat Jana Husa*, „Studie“ (1988) č. 120, 443–461.
- KAŇÁK M. (ed.), *Hus stále živý. Sborník 550. výročí Husova upálení*, Praha 1965.
- KEJŘ J., *Jan Hus známý i neznámý*, Praha 2010.
- KOZÁK J.B., *Filosofické a mravní pozadí Husova kacířství*, Praha 1925.
- KRAS P., *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998.
- KYBAL V., *Jan Hus: život a učení*, sv. II/1, II/2, II/3, Praha 1923–1926–1931.
- LENZ A., *Jan Hus (životopisný nástin)*, Praha 1907.
- LOCHMAN J.M., *Husovo pojetí pravdy*, „Teologické texty“ 4 (1993), 47–49.
- MÁDR O., *Hus a čeští katolíci*, „Teologické texty“ 8 (1997), 84–86.
- MACHOVEC M., *Bude katolická církev rehabilitovat Husa?*, Praha 1963.
- MALÝ R., *O smyslu českých dějin tentokrát ekumenicky*, „Teologické texty samizdat“ č. 9 (1984), 32–35.
- MASARYK T.G., *Jan Hus, naše obrození a naše reformace*, Praha 1896.
- MISIUREK J., *K Husově „spravedlivé při“*, in: *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi. Sborník z mezinárodního sympozia konaného 22.–26. září 1993 v Beyreuthu*, SRN, Praha 1995, 313–319.
- MOSKAL K., *Husův traktát „De ecclesia“*, in: M. DRDA, F. J. HOLEČEK, Z. VYBÍRAL (eds.), *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská lateránská univerzita Řím, 15.–18. prosince 1999*, Tábor 2001, 113–128.
- NEJEDLÝ Z., *Komunisté – dědici velikých tradic českého národa*, Praha 1953.
- NOVOTNÝ V. (ed.), *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920.
- NOVOTNÝ V., *Jan Hus: život a učení*, sv. I/1 a I/2, Praha 1921 a 1923.
- PALACKÝ F., *Dějiny národu českého III/1. Od roku 1404 do roku 1424 čili od počátku nepokojů husitských až do smrti Žižkovy*, Praha 1850.
- PÁNEK J., POLÍVKA M. (eds.), *Jan Hus ve Vatikánu, mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího tisíciletí*, Praha 2000.
- RANSDORF M., *M. Jan Hus*, Praha 1993.
- RECHOWICZ M., *Jan Hus*, „Tygodnik powszechny“ 29 (1965), č. 52.
- SEDLÁK J., *M. Jan Hus*, Praha 1915 [reedice: Olomouc 1996].
- SKALICKÝ K., *Rozhovor o Husovi a husitství*, „Studie“ (1988), č. 116–117, 197–202.

- SKALICKÝ K., *Rozhovor o Husovi a husitství*, „Teologické texty“ 4 (1993), 50–52.
- SOUSEDÍK S., *Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa*, Praha 1998. S. SWIEŻAWSKI, *Jan Hus – heretyk czy prekursor Vaticanum secundum*, „Tygodnik Powszechny” 50 (1986) č. 6. [przedruk: „Teologické texty samizdat“, č. 11].
- ŠPIDLÍK T., *Palčivá otázka českého ekumenismu*, „Teologické texty samizdat“ (1984) č. 9, 35–35.
- VLK M. KARD., SMETANA P., *Společné prohlášení k římskému symposiu o M. Janu Husovi*, in: M. DRDA, F.J. HOLEČEK, Z. VYBÍRAL (eds.), *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská lateránská univerzita Řím, 15.–18. prosince 1999*, Tábor 2001, 27–30.
- VOOGHT P. DE, *Jacobellus de Stříbro († 1429) – premier théologien du hussitisme*, Louvain 1972.
- VOOGHT P. DE, *Kacířství Jana Husa*, część 1–32, „Theologická revue“ 68–74 (1997–2003).
- VOOGHT P. DE, *L’hérésie de Jean Hus*, t. 1–2, wyd. 2., Louvain 1975.
- VOOGHT P. DE, *Mistr Jan Hus v době ekumenismu*, „Via“ 1970, č. 1, 10–13.
- WŁODEK Z., *Krakovská eklesiologie v době kostnického a basilejského koncilu*, in: M. DRDA, F.J. HOLEČEK, Z. VYBÍRAL (eds.), *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská lateránská univerzita Řím, 15.–18. prosince 1999*, Tábor 2001, 168–186.